

EYÜPSULTAN VE OSMANLI HÜKÜMDARLARININ KILIÇ KUŞANMA TÖRENLERİ TAKLİD-İ SEYF

T. NEJAT ERALP

Sivas'ta doğdu. 1963 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü'nü bitirdi. Çeşitli askeri okullarda tarih öğretmenliği yaptı. Askeri müzede çeşitli görevlerde bulundu. 1993'te askeri müzeden emekliye ayrıldı. Halen Mimar Sinan Üniversitesi'nde müzecilik dersleri vermekte ve İstanbul Resim ve Heykel Müzesi müdür yardımcılığı görevini sürdürmektedir. Birçok dış ülkede müzecilik üzerine inceleme ve araştırmada bulundu. "Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Kullanılan Silahlar" adlı yayınlanmış bir eseri ile tarih ve müzecilik konularında çeşitli makedeleri bulunmaktadır.

Tarih boyunca tek elden yönetilen toplumlarda hükümdarlar başa geçtiklerinde, artık toplumun efendisinin kendilerinin olduklarını ve egemen olma hakkının kendilerine ait olduğunu vurgulayan bugün "Taht'a çıkma", "Taç Giyme" törenler diye adlandırdığımız kutlamalar düzenlemişlerdir. Büyük bir ihtişam içerisinde gerçekleştirilen bu göz alıcı kutlamalarla, bir yanda toplumu bu ihtişama ve ihtişamın sahibine karşı saygıya ve önünde eğilmeye zorlayıcı mesajlar iletirken, diğer yanda da böylesine güçlü, kudretli bir hükümdarın yönetiminde bulunmanın onur verici bir mutluluk sayılması gerektiği mesajı verilmesine özen gösteriliyordu. Bu sosyolojik belirlemelerin yanısıra, kutlama törenlerinde de önemli rollerin dinsel semboller ve din adamları üzerinde yoğunlaştırılması suretiyle de toplum üzerindeki egemenliğin tanrısal verilere dayandığı vurgulanıyordu. Eski Mısır'da "Sed" töreni denilen taç giyme törenlerinde Kuzey İlahesi Buto ile Güney İlahesi Nekhbet tarafından krala taç giydirilmesi, Avrupa Krallıklarında bu uygulamanın bizzat Papa veya üst düzey papalık yetkililerince yapılması ve nihayet içerisinde bulunduğumuz yüz-yılda İran'da Şah Rıza Pehlevi'nin 1968 yılında baş imam, imam Cuma'nın taşıdığı Kur'an'ı öperek taç giymesini bu törenlere bir örnek teşkil etmektedir.

Altıyüz yılı aşkın bir yaşam süresi olan Osmanlı İmparatorluğunda ise durum tamamen değişiktir. Devletin devamı süresince hüküm süren ve "Hanedan-ı Âli Osman" olarak adlandırılan Osman Gazi soyundan gelen padişahlar, tahta çıkışlarını belirleyen Cülus törenleri, hükümlürlüğün kabul edildiğini belirleyen Biat törenleri düzenlemişlerdir. Tarih boyunca Türk Devlet Geleneği, genelde Taç'a yer vermediği için Osmanlılarda da Taç kullanılmamış ve dolayısıyla taç giyme töreni de yapılmamıştır. Buna karşılık konumuz olan ve çoğunlukla Eyüp Sultan'da tertiplenen Kılıç kuşanma merasimleri Taklid-i Seyf ve bu çerçevede düzenlenen Kılıç Alayı vardır ki, bu da taç giyme törenlerinin Osmanlıdaki karşılığıdır.

Gerek kılıç alaylarının muhteşem

görüntüsü, kutsal emanetlerden olan kılıçların kuşanılması, ve gerekse kılıcı kuşatanların üstün dinsel kimlikleri ile kılıç kuşanılan yerin Eyüp Sultan gibi mukaddes sayılan bir mekan olması bu tezi güçlendirmektedir. Kaldı ki Prof. Uzunçarşılı saray teşkilatını anlatırken kılıç kuşanma törenlerinin Avrupadaki taç giyme törenlerinin eşit olduğunu açıkça belirtmekte, Halit Ziya Uşaklıgil ise "Saray ve Ötesi" adlı eserinde kılıç kuşanma törenleri ile Avrupadaki taç giyme törenleri arasında bir kıyaslama sonucunda alayın ihtişamı ile çevrenin zenginliği ve imarının bu ihtişama ayak uyduramamasının büyük eksiklik olduğunu vurgulayarak "Aynı mealde ve aynı remzde olan kılıç alayı da az çok böyle olmalıydı. Olmayınca kaldırılmıydı." demektedir. Mecelle-i U-mur-u Belediye yazarı Osman Ergin ise kılıç kuşanma olayını Ahilik yönünden ele alarak, bunun Ahilik'de "Şed" adı verilen meslek kuşaklarının ustalar tarafından çiraklara kuşatılması demek olan "Şed bağlama" törenlerinden başka bir şey değildir demektedir. Ancak bu görüş Prof.Dr. Neşet Çağatay'ın "Bir Türk kurumu olan Ahilik" adlı eserinde sadece bir benzetme ve algılama olarak değerlendirilmiştir.

Konumuzla ilgili olarak açıklığa kavuşturulması gereken hususlardan birisi de neden "Taklid-i Seyf" yani kılıç kuşanma olduğu, ve padişahın hükümlürlüğünün vurgulandığı bu törende, etkin obje olarak neden kılıcın seçilmiş olduğudur. Pek tabiidir ki, kılıç yerine yine geleneksel olarak zenginlik, asalet, makam ve üstünlük belirleyen gürz, şeşper gibi silahlar takılabilir, tuğ, alem gibi kutsal nitelik taşıyan semboller verilebilir, ve törenin adı da bunlara bağlı olarak saptanabilirdi. Bu soruları cevaplayabilmek için kılıcın Türk Toplumunun sosyal, siyasal ve askeri tarihi içerisindeki yerini kavramsal olarak incelemek gerekir.

Bilindiği üzere, ilkçağlardan günümüze silahlar arasında çok eski bir geçmişe sahip olan ve günümüz törenlerinde sembolik de olsa yaşamını sürdüren kılıcın, Türk toplumunda, diğer toplumlara nazaran çok değişik bir anlamı ve değeri vardır. Kılıcın silah fonksiyo-

nunun yanısıra, kutsal bir sembol olarak Türk tarihinin ilk dönemlerinden itibaren, toplumun kültür hayatında da yer alması ve belirleyici bir kültür varlığı niteliğini kazanması, onun silahlar arasındaki ayıracağına bir göstergesi olmuştur.

İslâmiyet öncesi Türk toplumunda kılıcın yeri belirleyen birçok örnek verilir. Altaylarda İkinci Pazırık kurganında bir Hun savaşçısının at heykeli biçiminde yapılmış mezar taşında atın eğeri üzerine asılmış bir kılıç bulunmaktadır. Göktürk alfabesi ile yazılmış çok eski bir el yazmasında kılıçtan bahsedilirken, Göktürk yazıtlarında Kültigin'in altı eri mızraklandıktan sonra yedinci eri kılıçlaması anlatılır. Birçok Türk kavminde olduğu gibi Kırgızlar da yemin törenlerinde kılıcı inandırıcı bir sembol olarak görmüşler ve bu törenlerde aralarına bir kılıç koyarak, verilen sözün yerine getirilmesi halinde "Bu gök girsin, kazıl çıksın = Temiz girsin, kanlı çıksın" diye yemin etmişlerdir. Eski Orta Asya Türk Dini olan Şamanizmde, Şamanlar, kötü ruh Erlik Han'ın kötülüklerinden korunmak için yaptıkları dualarında, Erlik Han'ı tarif ederlerken "Kılıcı yeşil demirden" diye anlatmışlardır ki, bu da bize tanrı ile kılıcın birlikte söylenmesine ilişkin ilk örneği vermektedir. Daha sonraları bu düşünce İslâmi dönemde Seyfullah = Allahın Kılıcı olarak karşımıza çıkacaktır.

Türklerin İslâm dinini kabul etmelerinden sonra, kılıcın gerek kavramsal olarak ve gerekse form olarak daha da zenginleştirildiği ve yüksek değerlere ulaştırıldığı görülür. İslâmi dönemin ilk eserlerinden olan Kutadgu Bilig'de (Yusuf Has Hacib 1070, Bölüm-VI) vezir ÖGDÜLMÜŞ, Hakan KÜNTOGDI İLİĞ'e şöyle seslenir: "Ey! Hükümdar, memleket ve devlet idaresi için üç şey gerektir. Sağ elinde kılıç, sol elinde ikram edilecek nimet, ağzında tat söz. Kılıç kadar kalem de gereklidir. İl alıcı kılıçla il aldı ve onu kalemle idare etti." Bu ifadelerden açıkça anlaşılacağı üzere, toplumun sosyal, siyasal ve kültürel alanları ile kılıç arasında güçlü bir bağ kurulmuştur. Kaşgarlı Mahmud ise Divan-u Lugat'it Türk adlı eserinde kılıcı

bir atasözünde karşımıza çıkarmaktadır.

"Kılıç tatıksa iş yurnçır, er tatıksa er tunçır."

Kılıç paslanırsa iş kötüleşir, er paslanırsa kanı bozulur.

Dede Korkut Hikayelerinde, Banu Çiçek'e gönlünü kaptıran Bamsı Beyrek "Kılıcıma doğranayım" diye yemin ederken, Salur Kazan "Yüzü dönmez kılıcımı elime aldım, Muhammed'in dini aşkına kılıç vurdum." İfadesiyle bir taraftan eğilip bükülmeyen sağlam kılıcını anlatmakta, bir taraftan da bu kılıcı kutsal bir amaç uğruna kullandığını anlatmaktadır. Fatih Sultan Mehmed de, İstanbulun fethini takiben Galata halkına yayınladığı emanname'sindeki yemininde kılıcı ihmal etmemiş ve yemin içersinide "Kuşandığı kılıç hakkıy'çün" ifadesine özellikle yer vermiştir.

Kılıcın anlam ve önemini vurgulayan bu örnekler, halk edebiyatından divan edebiyatına, orta Asya duvar fresklerinden, Anadolu halk resimlerine, mezar taşlarından anıtlara ve anıtsal mimari eserlere, bayrak ve sancaklardaki kılıç sembollerinden, Osmanlı devlet arması'na, yer ve kişi adlarına kadar birçok konuda çoğaltılabilir. Hatta bu saydıklarımızın hepsi ayrı birer araştırma konusu olabilir.

Kılıç bir taraftan kavramsal olarak zenginleştirilirken, diğer taraftan üzerinde tezyini san'at'ın en güzel uygulamaları ile sanatsal yönden de zenginleştirilmiştir. Bu uygulamalar, çeşitli motifler, madalyonlar kartuşlar içerisine özenle hakkedilmiş kitabeler ve bu kitabelerdeki kufi, talik, sülüs ve celis sülük hat'lar ve bazan da Mühr-ü Süleyman formlarıdır. Kitabelerde kılıç sahibinin ad ve unvanlarını belirten ifadelerin yanısıra Allahın adlarından (İsm-i Celâl) Kur'an ayetlerine, hadislerden beyitlere kadar kılıca kutsallık ve kılıçla birlikte sahibine güç ve kuvvet kazandıracığına inanılan birçok anlatımı bulmak mümkündür. Hz. Muhammed'in (625) Uhud savaşı esnasında kılıcı kırılan Hz. Ali'ye verdiği ve Zülfikar adı ile adlandırılan bu kılıçla gösterdiği yiğitlik üzerine söylediği "Lâ Fetâ illâ Ali, Lâ Seyfe illâ Zülfikâr = Ali'den daha yiğidi yoktur, Zülfikâr'dan başka kılıç yoktur." Hadis-i Şerif'i bu anlatımlar içerisinde

en fazla kullanılanlardan birisidir. Bütün bu anlattıklarımızdan da anlaşılacağı üzere Taklid-i Seyf adı verilen kılıç kuşanma törenleri ve taç karşılığı kabul edilen kılıcın seçilmesi bir tesadüfe bağlı olmayıp kılıcın, yüzyıllar öncesi belirlenen kutsallığına ve Türk insanının bu yüzyıllara uzayan kılıçla beraberliğine dayanmaktadır.

Taklid-i Seyf ve Kılıç Alayı törenlerinin, birçok kaynaktan "Resm-i Dirin-i Selâtin = Sultanların eski âdetleri" veya "Kanun-u Selâtin-i Kiram = Ulu sultanların kanunu" üzere yapıldığı belirtilmektedir. Fakat bu âdet ve kanunların ne zaman uygulanmaya başladığı, ve kuralları hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır. Ancak Prof. Uzunçarşılı'dan öğrendiğimize göre Nimeti Efendi Kanunnamesi'nde ve bazı teşrifat defterlerinde, bu törenlerde kurban kesilmesine ve ihsan dağıtılmasına ilişkin bahisler bulunmaktadır. Törenlerin bunlar dışında kalan düzenlemelerinde, gelenek ve töreler doğrultusunda, kılıç kuşanacak hükümdarın arzu ve isteklerinin ön planda ele alındığı da muhakkaktır.

Kılıç alaylarının tertip ve tanziminde dönemlere göre değişiklikler olduğu gibi, padişahların Eyüp Sultan'a geliş ve gidişlerinde de farklılıklar görülmektedir. Bazıları deniz yolu ile Eyüb'e gelmişler kara yolu ile ayrılmışlar, bazıları da kara yolu ile gelecek deniz yolu ile ayrılmışlardır. Deniz ve kara yolunun birlikte kullanılması, çoğunlukla yazılı metinlerde padişahın adının veya tuğrasının öncesinde bir hükümlerlik unvanı olarak yazılan "Sultan-ül Berreyn ve Hakan-ül Bahreyn Es'sultan İbn'üs Sultan = Karaların sultanı, denizlerin hakanı, sultan oğlu sultan." ifadesinin görsel olarak vurgulanmasından başka bir şey değildir.

Törenler Fatih Sultan Mehmed'den itibaren geleneksel olarak Eyüp Sultan'da yapılmıştır. Eyüp Sultan'ın mekân olarak seçilmesi, bir yandan Hz. Eyyüb El Ensari gibi İslâm Tarihinde yüksek bir makama sahip, yüce bir kişinin Allah katında; yaşarken dua ve yardımına ölünce ahirette şefaatine mazhar olmak, hükümdarlığını O'nun manevi huzurunda, manevi şahitliği ve

belgelemek amacını taşıdığı kadar, diğer yanda da yasama, yürütme ve hükmetme erkini din duygusu ile besleyerek, toplum üzerindeki saygınlığı en üst düzeyde tutabilmek amacına dayanmaktadır. Ayrıca kılıç kuşatan kişilerin dönemin önde gelen uleması veya Nakib-ül Eşraf efendi, Yahut Şeyh-ül İslâm olması da bu amaca güçlü bir şekilde ulaşılmasını sağlayan unsurlar olmuştur. Örneğin Emir Şemseddin Mehmed Buhari II. Murad'a, Akşemseddin Fatih'e, Üsküdarlı Aziz Mahmud Hüdayi IV. Mudar'a, Nakib-ül Eşraf Kazasker Abdürrahim Efendi Abdülcid'e, Şeyh-Ülislam Hayrullah Efendi II. Abdülhamid'e ve nihayet Bingazi'den bir denizaltı ile İstanbul'a gelen Sünusi Şeyhi Seyyid Ahmed de son padişah VI. Mehmed Vahdeddin'e kılıç kuşatmışlardır.

Padişahlara; Hz. Muhammed'e, Hz. Ömer'e ve Halid Bin Velid'e ait kutsal emanetler (Emânât-ı Mukaddese) arasında bulunan kılıçlarla, Osman Gazi, Fatih ve Yavuz Sultan Selim'e ait kılıçlar kuşatılmıştır. Padişahlardan tek başına İslâm ulularının kılıçlarını kuşananlar olduğu gibi, bunların yanısıra cedlerinin kılıçlarını da dahil ederek iki kılıcı bir arada kuşananlar da olmuştur. Bu hareket tarzı ile iki önemli mesaj verilmek istenmiştir. Bu mesajlardan birincisi, Halife-i Müslimin yani Müslümanların Halifesi ve (Zıllullah-ı fil Âlem ve fil Arz = Allahın Alemde ve yeryüzündeki gölgesi) olarak bütün İslâm Dünyası üzerinde söz sahibi olduğunu vurgulamak, ikincisi ise İmparatorluk sınırları içerisinde yaşayan halkların eskiden olduğu gibi yine Handedân-ı Âli Osman hükümlerliğinde bulunduğunu güçlü bir şekilde yinelemek amacını gütmektedir.

Sonuç olarak Taklid-i Seyf konusunda din için, devlet için, millet için felsefesini bütün bir Eyüp Sultan bölgesini kutsal bir mekân haline getirerek ilan eden; Devletin ve buyurma yetkisini elinde bulunduran padişahın güç ve kudretini ve hükümlerliğini topluma kabul ettirerek, yönetenle yönetilen arasında kurulan saygın bir bağ ve hatta daha da ötesi kutsal bir antlaşmadır diyebiliriz.

KAYNAKÇA:

- 1) BAŞAR, Zeki -*Tarihçe, Tıp Tarihinde yemin Ankara, 1972*
- 2) CEVDET KUDRET -*Bugünkü Türkçemizle Dede Korkut İstanbul, 1983.*
- 3) ÇAĞATAY, Prof. Dr. Neşet -*Bir Türk Kurumu olan Abilic T.T. Kurumu Yayını - Ankara, 1989*
- 4) ERALP, T. Nejat - *Tarih boyunca Türk Toplumunda Silâh Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silâhlar. T.T. Kurumu Yayını, Ankara, 1993*
- 5) GÖKYAY, Orhan Şaik - *Bugünkü Dil ile Dede Korkut İstanbul, 1963.*
- 6) KAŞGARLI MAHMUD - *Divan-u Lüğati't Türk-Terc. Besim Atalay Ankara, 1943*
- 7) KURAT, Prof. Dr. Akdes Nimet - *Göktürk Kağanlığı - D.T.C. Fakültesi Yayını Ankara, 1952*
- 8) ORKUN, Hüseyin Namık - *Eski Türk yazıtları İstanbul, 1940.*
- 9) ORKUN, Hüseyin Namık - *Eski Türkler Nasıl Yemin Ederlerdi Resimli Tarih Mec. Cilt, I İstanbul, 1940*
- 10) PAKALIN, Mehmed Zeki - *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü - M.E.B. Yayını İstanbul, 1983*
- 11) ŞEHİSUVAROĞLU, Haluk - *Osmanlı Padişahlarının Kılıç kuşanma Merasimleri, resimli Tarih Mec. Cilt-I İstanbul, 1950*
- 12) UZUNÇARŞILI, Prof. İ. Hakkı - *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı T.T. Kurumu Yayını- Ankara, 1984.*
- 13) YUSUF HAS HACİB - *Kutadgu Biliğ, Viyana nüshası tıpkıbasımı Terc. Reşit Rahmeti Arat Ankara, 1947*